

УДК 631.145

DOI: 10.31891/2307-5740-2022-302-1-32

ГАВАТІУК Л.С.

<https://orcid.org/0000-0002-5538-3884>

e-mail: lgavatiuk@chnu.edu.ua,

ПІЛАТ А.К.

e-mail: pilat.alona@chnu.edu.ua

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМИ АКТИВАМИ ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ

У статті проаналізовано удосконалення механізму управління оборотними активами на підприємствах як умова ефективного їх функціонування. Розглянуто роль оборотних активів у сучасних ринкових умовах. Досліджено поняття «оборотні активи підприємства» та «управління оборотними активами підприємства». Визначено головну мету управління оборотними активами та запропоновано завдання для досягнення цієї мети. Виявлено зовнішні та внутрішні фактори, що впливають на здійснення управління оборотними активами. Розроблено механізм ефективності управління оборотними активами підприємства, який представлений в структурно-логічній схемі. Проаналізовано управління оборотними активами підприємств на прикладі сільськогосподарського сектору України та визначено перспективи його розвитку. Зазначено основні напрями управління оборотними активами на підприємстві.

Ключові слова: оборотні активи; управління оборотними активами; система управління оборотними активами; механізм управління оборотними активами; ефективність управління оборотними активами.

LIUDMYLA GAVATIUK, ALONA PILAT

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

IMPROVEMENT OF THE CURRENT ASSET MANAGEMENT MECHANISM AS A CONDITION FOR THE EFFECTIVE FUNCTIONING OF ENTERPRISES

The article analyzes the improvement of the mechanism of current asset management in enterprises as a condition for their effective functioning.

Current asset management is a purposeful activity of an enterprise related to determining the amount of current assets, the risk of losses received as a result of a shortage of certain components of current assets, as well as related to control over their formation, use and creation of appropriate organizational prerequisites. The process of improving the mechanism of current asset management of enterprises should include the following stages: analysis of the total volume, composition, structure and efficiency of using current assets in the previous period, selection of the type of current asset formation policy, justification of the quantitative characteristics of the formulated goals, ensuring the optimal volume of all types of current assets, ensuring the optimal ratio of constant and variable parts of current assets, ensuring the necessary level of liquidity and speed of turnover of current assets, ensuring the necessary level of profitability and acceptable level of risk of current assets, selecting forms and sources of financing current assets, monitoring and controlling the current state of current assets and making appropriate corrective decisions.

Improving the current asset management mechanism of the enterprise will allow managers to use it to ensure stable functioning and predict the development of the enterprise in the future. If the financial and economic mechanism of current asset management is improved, it will be possible to achieve long-term goals, as well as increase the level of competitiveness of the enterprise in the market.

Keywords: current assets; current asset management; current asset management system; current asset management mechanism; efficiency of current asset management.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

На сучасному етапі становлення та розвитку ринкових відносин в Україні набуває актуальності проблема побудови вдосконаленого механізму управління оборотними активами, що в подальшому дасть змогу підприємствам ефективно функціонувати. Підвищення операційної мобільності, зниження рівня заборгованості, забезпечення платоспроможності та фінансової стійкості – всі ці проблеми безпосередньо пов'язані з питанням ефективного управління оборотними активами підприємства. Тому удосконалення механізму управління оборотними активами є одним з найважливіших аспектів успішного функціонування не лише суб'єкта господарювання, але й економіки в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідженням питань щодо вдосконалення механізму управління оборотними активами підприємства присвячено праці відомих вітчизняних та зарубіжних економістів, як: Бланк І.О. [1], Гринюк І.М. [2], Коваленко Л.О. [3], Нашкерська Г.В. [4], Шелудько В.М. [5], Рудь І.Ю. [6], Чмихун Д.І. [7], Стоянова К.С. [8], Ковальов В.В. [9], Філімоненков О.С. [10], Баранова В.Г. [11], Бірюченко С.Ю. [12], Соколенко В.В. [13], Титенко Л.В. [15] та ін.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття

Незважаючи на значну кількість досліджень у сфері вдосконалення механізму управління оборотними активами підприємств, дослідження цього процесу, його сутності, особливостей, факторів, що впливають на здійснення даного управління, вимагають подальшої розробки.

Формулювання цілей статті

Метою статті є дослідження теоретичних аспектів та отримання практичних навичок аналізу управління оборотними активами підприємств на прикладі сільськогосподарського сектору України та визначення перспектив його розвитку.

Виклад основного матеріалу

В сучасних ринкових умовах необхідним етапом є забезпечення підприємств оборотними активами. Вони виступають одним з найважливіших елементів успішного функціонування суб'єктів господарювання. Якщо оборотних активів недостатньо, то підприємство не має можливості виконувати свої зобов'язання в повному обсязі. Безперервність процесу виробничої та комерційної діяльності потребує постійного інвестування коштів у елементи оборотних активів для здійснення розширеного відтворення.

На кожному етапі розвитку, як світової, так і української економіки, існували різні підходи до визначення поняття «оборотні активи». В змісті даного терміну й закладена основна суть ефективного управління оборотними активами. Більш детально багатоваріантність даного поняття наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Визначення оборотних активів підприємства в літературних джерелах

Автори	Визначення оборотних активів підприємства
І.О. Бланк	«...Оборотні активи – це сукупність майнових цінностей підприємства, що забезпечують його поточну виробничо-комерційну діяльність та повністю споживаються протягом одного операційного циклу» [1, с. 62].
І.М. Гринюк	«...Оборотні активи – це та частина майна, яка використовується протягом одного виробничого циклу й повністю переносить свою вартість на вартість продукції, що виробляється, змінюючи свою натурально-речову форму» [2, с. 65].
Л.О. Коваленко, Л.М. Ремньова	«...Оборотні активи – це активи, що споживають у ході виробничого процесу продовж року, або операційного циклу, що перевищує 12 місяців через специфіку виробництва, а тому такі, котрі повністю переносять свою вартість на вартість виготовленої продукції» [3, с. 157].
Г.В. Нашкерська	«...Оборотні активи – це грошові кошти, що вкладені для створення оборотних виробничих фондів і фондів обігу з метою забезпечення безперервного процесу виробництва та реалізації продукції» [4, с. 251].
В.М. Шелудько	«...Оборотні активи – це активи, що обслуговують господарський процес і забезпечують його неперервність» [5, с. 251].

Узагальнюючи визначення, наведені вище, під оборотними активами слід розуміти поняття, що характеризує сукупність майнових цінностей підприємства, котрі обслуговують поточну виробничо-комерційну діяльність, призначені для реалізації чи споживання протягом одного операційного циклу чи дванадцятих місяців з дати балансу, повністю переносять свою вартість на вартість виготовленої продукції та забезпечують безперервність процесу виробництва й реалізації продукції.

Ефективне управління оборотними активами підприємства дає змогу визначити оптимальний обсяг та структуру оборотних активів, зменшити витрати на фінансування та підтримку певного їх обсягу, забезпечити ліквідність та платоспроможність підприємства, виробити оптимальний обсяг товарно-матеріальних запасів, покращити управління дебіторською заборгованістю та грошовими коштами тощо [6, с. 760].

Відповідно, управління оборотними активами – це цілеспрямована діяльність підприємства, пов'язана із визначенням величини оборотних активів, ризику виникнення збитків, одержуваних у результаті нестачі певних складових оборотних активів, а також пов'язана з контролем над їх формуванням, використанням і створенням відповідних організаційних передумов [7, с. 116].

В економічній літературі спостерігається велика кількість тлумачень управління оборотними активами підприємства. Більш детально різні підходи до розкриття цього поняття наведено в табл. 2.

Узагальнюючи визначення, наведені вище, під управлінням оборотними активами слід розуміти поняття, що характеризує процес впливу на обсяг і структуру оборотних активів, а також джерел їх формування з метою підвищення ефективності їх використання.

Під системою управління оборотними активами необхідно усвідомлювати сукупність відокремлених, але пов'язаних між собою елементів, що забезпечують цілеспрямований вплив на об'єкт управління, шляхом реалізації функцій управління через використання сформованих методів, засобів, механізмів і фінансово-економічних інструментів за умови врахування внутрішніх та зовнішніх загроз та з метою забезпечення належного рівня фінансової стійкості, платоспроможності та ліквідності підприємства [11, с. 34].

Таблиця 2

Методичні підходи до визначення сутності поняття «управління оборотними активами»

Автори	Визначення управління оборотними активами підприємства
І.О. Бланк	«...Управління оборотними активами – це система принципів і метод розробки й реалізації управлінських рішень, пов'язаних з установленням оптимальних розмірів їх обсягу та структури, які задовольняють потреби підприємства в окремих їх видах, і залученням різних джерел та в різноманітних формах для здійснення господарської діяльності підприємства» [8, с. 23].
В.В. Ковальов, В.В. Бочаров	«...Управління оборотними активами – це визначення їх величини та структури, джерела їх покриття й співвідношення між ними, достатніх для забезпечення довгострокової ефективної господарської діяльності організації» [9, с. 82-84].
О.С. Філімоєнко	«...Управління оборотними активами – це створення мінімального обсягу оборотних активів, що забезпечує безперервність виробництва, раціональне розміщення наявних оборотних активів, поповнення оборотних активів за рахунок власних і позикових джерел, контроль за ефективністю використання оборотних активів» [10, с. 25].

Головна мета управління оборотними активами полягає у формуванні їх необхідного обсягу, досягненні оптимального складу для нормального функціонування підприємства, а також у забезпеченні найефективнішого використання оборотних активів у фінансово-господарській діяльності. На визначення даної мети впливають два основні фактори. По-перше, швидка зміна зовнішнього середовища зумовлює прийняття рішень про обсяг всіх складових оборотних активів, які повинні забезпечувати безперервність діяльності підприємства, задовольняти достатній рівень його ліквідності й платоспроможності. По-друге, управління оборотними активами повинно орієнтуватись на забезпечення потенційної можливості підприємства отримувати грошові надходження від використання кожної складової [12, с. 117].

Досягнення цієї мети припускає вирішення наступних завдань управління оборотними активами підприємства:

- ✓ формування оптимального складу і структури оборотних засобів;
- ✓ обґрунтоване визначення потреби підприємства в оборотних активах;
- ✓ забезпечення безперервності виробничого процесу;
- ✓ мінімізація ризиків і втрат, пов'язаних з формуванням й використанням оборотних активів;
- ✓ максимізація ефективності використання оборотного капіталу в діяльності підприємства

[7, с. 117].

Відповідно до зазначених вище завдань, до об'єктів управління, традиційно відносять загальний обсяг оборотних активів та обсяг в розрізі основних видів і структури. В основному, об'єктом управління виступають товарні запаси в процесі формування, зберігання й реалізації, кредити, дебіторська заборгованість, грошові залишки, а також економічні відносини, що виникають у процесі кругообігу оборотного капіталу [12, с. 130].

На управління оборотними активами підприємства впливають безліч факторів, які можна розділити на зовнішні та внутрішні. До зовнішніх факторів належать: ступінь розвитку фінансового ринку, конкурентне середовище, нецінові детермінанти попиту, законодавча база регулювання, відносини з контрагентами. До внутрішніх – виробнича технологія підприємства, облікова політика підприємства, кваліфікація фінансових менеджерів, організаційна структура та стратегічні цілі підприємства [7, с. 117].

Відповідно до зазначеної мети та завдань, управління оборотними активами підприємства має здійснюватися за схемою, представленою на рис. 1.

Управління оборотними активами повинно передбачати встановлення їх науково-обґрунтованої величини та раціоналізацію тривалості їх обороту. При цьому обґрунтування величини оборотних коштів має здійснюватися у розрізі кожного їх різновиду. А саме, необхідно зосередити найбільшу увагу на тих видах оборотних активів підприємства, які займають значну частку в загальній їх вартості за балансом. В свою чергу, структура оборотних активів є різною у різних підприємств, адже диференціація структури оборотних коштів суттєво залежить від їх галузевої приналежності. Відповідно, оптимальна структура оборотних активів підприємства може відрізнятися у підприємств, які провадять різні види економічної діяльності [13, с. 124].

Наприклад, для сільськогосподарських підприємств (сільське, лісове та рибне господарства) найбільш сприятлива поміркована модель управління оборотними активами, адже вона дозволяє створити страхові резерви на випадок несприятливих природних умов, неврожаю і при цьому задовольнити потреби в оборотних коштах для поточної діяльності. З метою дослідження змін обсягу оборотних активів необхідно проаналізувати їх структуру.

Рис. 1. Структурно-логічна схема управління оборотними активами підприємства

Дослідження структури оборотних активів підприємств на прикладі сільськогосподарського сектору України протягом 2016-2020 років наведено на рис. 2 [14].

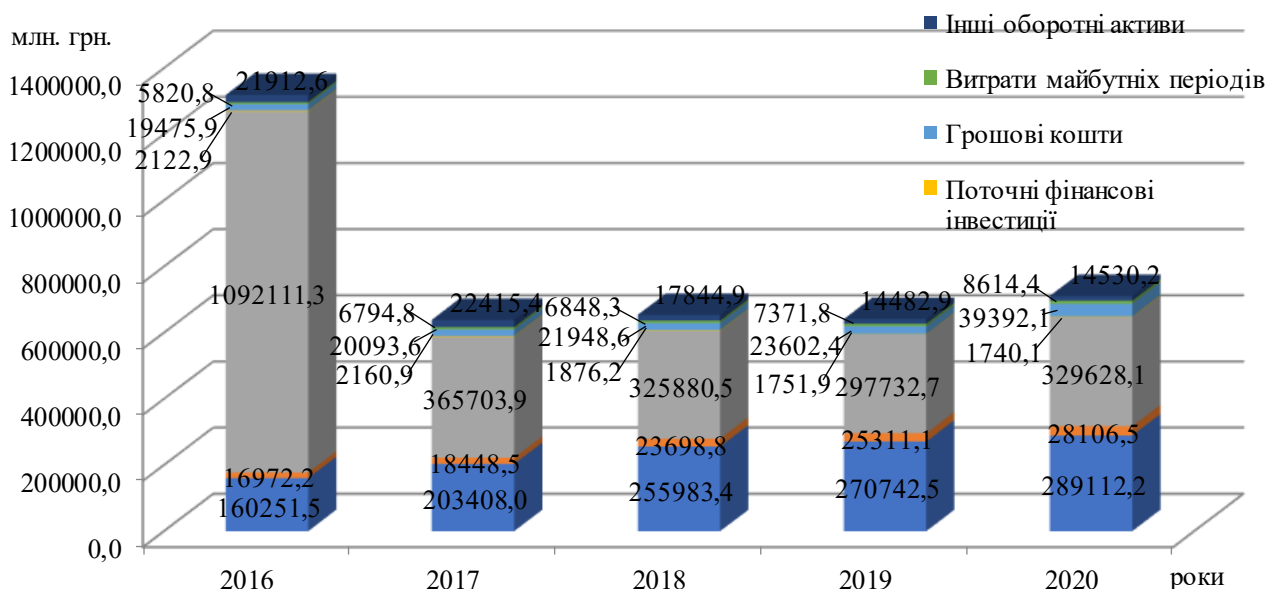

Рис. 2. Структура оборотних активів підприємств сільськогосподарського сектору України протягом 2016-2020 років

Відповідно до рис. 2, найбільшу частку в структурі оборотних активів підприємств сільськогосподарського сектору України протягом 2016-2020 років продовжують займати дебіторська заборгованість й запаси. Так, протягом 5 років середнє значення питомої ваги дебіторської заборгованості становить 56,5%, а запасів – 33,2%. Значна питома вага дебіторської заборгованості в структурі оборотних активів підприємств сільськогосподарського сектору зумовлює необхідність використання таких підходів до управління цими активами, які б відповідали ринковим умовам господарювання підприємств, врахували специфіку й забезпечували ефективність їх функціонування. Одним із вагомих завдань у цьому напрямку є

створення умов для стабільної ліквідності та платоспроможності суб'єктів господарювання протягом усього періоду їх функціонування.

Управління оборотними активами підприємства обов'язково включає систематичний контроль за їх збереженням та ефективністю використання за допомогою контролю та аналізу на основі статистичних даних та бухгалтерської звітності. Оборотний капітал забезпечує формування активів організації, основними елементами якого є запаси, дебіторська заборгованість, грошові кошти та їх еквіваленти (рис. 3) [15, с. 107].

Рис. 3. Напрями управління оборотними активами

Важливим елементом оборотних активів є запаси. Розробка політики управління запасами зводиться до визначення їх оптимального рівня, що дозволяє вивільнити значні оборотні засоби з неліквідних для підвищення ефективності діяльності підприємства [15, с. 108].

Ще однією складовою оборотних активів є дебіторська заборгованість. Політика управління дебіторською заборгованістю – це частина загальної політики управління оборотними активами та маркетингової політики підприємства, направленої на розширення обсягу реалізації продукції [15, с. 108].

Управління грошовими коштами та їх еквівалентами – основа ефективності фінансового менеджменту. Сучасні методи планування, обліку і контролю грошових коштів дозволяє керівнику визначити, які із підрозділів підприємства генерують найбільші грошові потоки, в які терміни і за якою ціною найбільш доцільно залучати фінансові ресурси, у що ефективно інвестувати вільні грошові кошти [15, с. 109].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Узагальнення особливостей управління оборотними активами показало, що успішне управління має важливу роль для розвитку підприємств. Воно дає змогу визначити оптимальний обсяг та структуру оборотних активів, зменшити витрати на фінансування та підтримку певного їх обсягу, забезпечити ліквідність та платоспроможність підприємства, виробити оптимальний обсяг запасів, покращити управління дебіторською заборгованістю та грошовими коштами, що в підсумку дає прогрес не тільки для підприємств, а й для економіки країни загалом.

Отже, удосконалення механізму управління оборотними активами підприємства дасть змогу керівникам використовувати його для забезпечення стабільного функціонування та прогнозування розвитку підприємства в майбутньому. За умови вдосконалення фінансово-економічного механізму управління оборотними активами стане можливим досягнення довгострокових цілей, а також підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства на ринку.

Література

1. Бланк І. О. Основи фінансового менеджменту. Том 1 : навч. посіб. / І. О. Бланк. – Київ : Ніка-Центр, 1999. – 592 с.
2. Гринюк І. М. Економічна сутність оборотних активів та їх типологія / І. М. Гринюк // *Agricultural and resource economics: international scientific e-journal*. – 2016. – Vol. 2, № 4. – С. 64–74.
3. Коваленко Л. О. Фінансовий менеджмент : навч. посіб. / Л. О. Коваленко, Л. М. Ремньова. – Вид. 2-е, переробл. і допов. – Київ : Знання, 2005. – 485 с.
4. Нашкерська Г. В. Фінансовий облік : навч. посіб. / Г. В. Нашкерська. – Київ : Кондор, 2005. – 503 с.
5. Шелудько В. М. Фінансовий менеджмент : підручник / В. М. Шелудько. – Київ : Знання, 2006. – 439 с.
6. Рудь І. Ю. Управління оборотними активами підприємства / І. Ю. Рудь, О. В. Позняк // *Електронний науково-практичний журнал «Інфраструктура ринку»*. – 2018. – № 25. – С. 759–763.
7. Чмихун Д. І. Політика управління оборотними активами / Д. І. Чмихун // *Економічні студії*. – 2016. – № 1 (9). – С. 115–120.
8. Стоянова Е. С. Управление оборотным капиталом : учеб. пособ. / Е. С. Стоянова, Е. В. Быков, И. А. Бланк. – Москва : Перспектива, 1998. – 127 с.
9. Ковалев В. В. Финансовый менеджмент : учеб. пособ. / В. В. Ковалев, В. В. Бочаров. – Санкт-Петербург : Питер, 2007. – 207 с.

10. Філімоненков О. С. Оптимізація структури оборотного капіталу підприємства / О. С. Філімоненков // Регіональна економіка. – 2008. – № 4. – С. 24–30.
11. Баранова В. Г. Теоретичні засади управління оборотним капіталом / В. Г. Баранова, С. М. Гоцуляк // Одеський вісник соціально-економічних досліджень. – 2008. – № 30. – С. 32–36.
12. Бірюченко С. Ю. Управління оборотними активами як складовою потенціалу підприємства / С. Ю. Бірюченко, А. М. Кос // Тези V Міжнародної науково-практичної конференції «Формування ефективної моделі розвитку підприємства в умовах ринкової економіки», м. Житомир, 2-3 листопада 2017 р. – С. 129–132.
13. Соколенко В. В. Теоретичні засади організації управління оборотними коштами підприємств / В. В. Соколенко, О. Ю. Ємельянов // Тези конференції Молодіжної наукової ліги «Теоретичне та практичне застосування результатів сучасної науки», м. Львів, 1 грудня 2020 р. – С. 124–125.
14. Статистика України [Електронний ресурс] / Офіційний сайт державного комітету служби статистики України. – Електрон. дані. – Київ : Державний комітет служби статистики України, 2021. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
15. Титенко Л. В. Удосконалення механізму управління оборотними активами підприємства / Л. В. Титенко, І. В. Гура // Тези II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Соціально-економічні проблеми сучасності», м. Маріуполь, 15 червня 2018 р. – С. 107–111.

References

1. Blank I. O. *Osnovy finansovoho menedzhmentu*. Tom 1 : navch. posib. / I. O. Blank. – Kyiv : Nika-Tsentr, 1999. – 592 s.
2. Hryniuk I. M. *Ekonomichna sutnist oborotnykh aktyviv ta yikh typolohiia* / I. M. Hryniuk // *Agricultural and resource economics: international scientific e-journal*. – 2016. – Vol. 2, № 4. – С. 64–74.
3. Kovalenko L. O. *Finansovyi menedzhment : navch. posib. Vyd. 2-he, pererobl. i dopov.* / L. O. Kovalenko, L. M. Remnova. – Kyiv : Znannia, 2005. – 485 s.
4. Nashkierska H. V. *Finansovyi oblik : navch. posib.* / H. V. Nashkierska. – Kyiv : Kondor, 2005. – 503 s.
5. Sheludko V. M. *Finansovyi menedzhment : pidruchnyk* / V. M. Sheludko. – Kyiv : Znannia, 2006. – 439 s.
6. Rud I. Iu. *Upravlinnia oborotnymy aktyvamy pidpriemstva* / I. Iu. Rud, O. V. Pozniak // *Elektronnyi naukovo-praktychny zhurnal «Infrastruktura rynku»*. – 2018. – № 25. – S. 759–763.
7. Chmykhun D. I. *Polityka upravlinnia oborotnymy aktyvamy* / D. I. Chmykhun // *Ekonomichni studii*. – 2016. – № 1 (9). – S. 115–120.
8. Stoyanova E. S. *Upravlenie oborotnym kapitalom : ucheb. posob.* / E. S. Stoyanova, E. V. Bykov, I. A. Blank. – Moskva : Perspektiva, 1998. – 127 s.
9. Kovalev V. V. *Finansovyi menedzhment : ucheb. posob.* / V. V. Kovalev, V. V. Bocharov. Sankt-Peterburg : Piter, 2007. – 207 s.
10. Filimonenkov O. S. *Optymizatsiia struktury oborotnoho kapitalu pidpriemstva* / O. S. Filimonenkov // *Rehionalna ekonomika*. – 2008. – № 4. – С. 24–30.
11. Baranova V. H. *Teoretychni zasady upravlinnia oborotnym kapitalom* / V. H. Baranova, S. M. Hotsuliak // *Odeskyi visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen*. – 2008. – № 30. – С. 32–36.
12. Biriuchenko S. Iu. *Upravlinnia oborotnymy aktyvamy yak skladovoiu potentsialu pidpriemstva* / S. Iu. Biriuchenko, A. M. Kos // *Tezy V Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Formuvannia efektyvnoi modeli rozvytku pidpriemstva v umovakh rynkovoї ekonomiky»*, m. Zhytomyr, 2-3 lystopada 2017 r. – С. 129–132.
13. Sokolenko V. V. *Teoretychni zasady orhanizatsii upravlinnia oborotnymy koshtamy pidpriemstv* / V. V. Sokolenko, O. Iu. Yemelianov // *Tezy konferentsii Molodizhnoi naukovoї lihy «Teoretychne ta praktychne zastosuvannia rezultativ suchasnoi nauky»*, m. Lviv, 1 hrudnia 2020 r. – С. 124–125.
14. *Statystyka Ukrainy [Elektronnyi resurs]* / Ofitsiinyi sait derzhavnoho komitetu sluzhby statystyky Ukrainy. – Elektron. dani. – Kyiv : Derzhavnyi komitet sluzhby statystyky Ukrainy, 2021. – . – Rezhyim dostupu : <http://www.ukrstat.gov.ua/>. – Nazva z ekrana.
15. Tytenko L. V. *Udoskonalennia mekhanizmu upravlinnia oborotnymy aktyvamy pidpriemstva* / L. V. Tytenko, I. V. Hura // *Tezy II Vseukraїnskoї naukovo-praktychnoi internet-konferentsii «Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnosti»*, m. Mariupol, 15 chervnia 2018 r. – С. 107–111.

Надійшла / Paper received : 03.01.2022
Надрукована / Printed : 31.01.2022